

Staroorientální despotie

1) Starověk

- starověk** - vznik prvních státních útvarů
- vznik písma

dva typy starověkých státních útvarů:

1) orientální despotie - většinou vznik v povodí velkých řek. Panovník je často pokládán za boha. První státy vznikly v Mezopotámii, Egyptě, Číně, Indii (vesměs říční civilizace), další jinde na Blízkém východě (Persie, Malá Asie, Syrsko-palestinská oblast).

2) klasické (antické) otrokářské státy - Řecko a Řím. Vznikly u moře, nikoliv u velkých řek. Ekonomika je velkou měrou závislá na otročké práci (v orientálních despotiích jsou rovněž otroci, ale nestojí na nich ekonomika a jejich postavení je příznivější). (antiquus = starobylý)

Konec starověku v Evropě - 476 n.l. (zánik Západořímské říše)

2) Mezopotámie - Sumerové a Akkadská říše

Blízký východ (též Střední východ, Přední východ) - přibližně oblast jihozápadní Asie, na rozhraní Asie, Evropy a Afriky. Kolébka mnoha starověkých kultur - Mezopotámie, Malá Asie, Írán, syrsko-palestinská oblast.

Úrodný půlměsíc - nejúrodnější oblast Blízkého východu ve tvaru půlměsíce, táhnoucí se od Mezopotámie přes Sýrii k Malé Asii a Egyptu. Zde proběhla nejdříve neolitická revoluce (vznik zemědělství) - nejlepší přírodní podmínky.

Mezopotámie

- řecky „meziříčí“ („potamos“ = řeka, „mesos“ = prostřední)
- nížina mezi řekami Eufrat a Tigris v dnešním Iráku (ve starověku se obě řeky nespojovaly jako dnes v Šatt al-Arab, nýbrž ústily do moře zvlášť).

Severní část Mezopotámie měla dostatek srážek, ale jih méně - byl závislý na pravidelných záplavách řek Eufrat a Tigris (i dnes je v Mezopotámii mimo zavlažované oblasti místy poušť). Řeky byly využívány i k dopravě. Z rákosy se stavěly čluny (vory) i střechy. Pro zemědělství bylo nutné stavět zavodňovací i odvodňovací kanály a vodní nádrže → to vyžaduje složitou organizaci → vznik měst a států.

Sumerové

Nejstarší známý národ na světě! Odkud přišli do Mezopotámie (asi 3500 př.n.l.), není jasné (víme jen, že nebyli ani Semité, ani Indoevropané). Vynalezli obrázkové písmo (3500 př.n.l.), jeho zjednodušením pak vzniklo klínové písmo (3000 př.n.l.?). (Toto klínové písmo bylo pojmové - proto ho dokážeme přečíst, i když je ve zcela neznámém jazyce.)

Kolem roku **3000 př.n.l.** - vznik prvních sumerských městských států! - Ur, Uruk, Eridu, Lagaš, Kiš. V čele státu stál král - opíral se o vojsko. Centrem města (státu) byl **zikkurat** - chrám ve tvaru stupňovité pyramidy. Kněží se zpočátku starali nejen o chrám a náboženství, ale i o ekonomický chod státu - tzv. **chrámové hospodářství**. Díky častým válkám postupně vzrůstal vliv krále a jeho paláce → **palácové hospodářství**.

Sumerové se nikdy nesjednotili a **nevytvořili centralizovaný stát!** Sumerské státy mezi sebou neustále válčily. Nakonec byl Sumer (název národa i oblasti!) obsazen cizími semitskými kmeny (Akkadčané, Babyloňané). Sumerové postupně „vymizeli z dějin“, ale zůstalo po nich významné kulturní dědictví, převzaté Babyloňany a dalšími národy.

Periodizace sumerských a akkadských dějin

- 3000 - 2340 př.n.l. **starosumerské období**
- 2340 - 2200 př.n.l. **Akkadská říše**
- 2200 - 2000 př.n.l. **novosumerské období (sumerská renesance)**

Akkadská říše (2340 - 2200 př.n.l.)

Říši založil král **Sargon (Akkadský)** - byl to cizinec semitského původu. Původně byl úředníkem v Kiši. Zde se zmocnil vlády a ovládl celý Sumer. První centralizovaný stát na území Mezopotámie. Sargon vybudoval sídelní město **Akkad**. Jeho vnuk založil Ninive, pozdější hlavní město Asýrie. Akkadská říše zanikla kolem roku 2200 př.n.l. pod náporom dalších semitských kmenů. Sumerové se opět osamostatnili (sumerská renesance), ale nakonec byli pohlceni Babylonii.

3) Mezopotámie - Asýrie a Babylonie

Staroasyrská říše (2000-1750 př.n.l.)

Ležela přibližně na území dnešní severní Mezopotámie. Hlavním městem byl **Aššur** (na řece Tigris). Asyrština byl semitský jazyk! Asyřané kontrolovali obchod s Malou Asií. Postupně byli ovládnuti starobabylonskou říší.

Starobabylonská říše (1900 - 1600 př.n.l.)

Babylonština byla rovněž semitský jazyk! Hlavní město **Babylon** leželo na řece Eufrat, ve střední Mezopotámii (na jih od Aššuru). Kolem roku **1600 př.n.l.** vyplenili Babylon Chetitě a říše zanikla. Nejvýznamnějším panovníkem starobabylonské říše byl **Chammurapi (Chammurabi)**. Kolem roku 1700 př.n.l. vydal **Chammurapiho zákoník**. Nejslavnější zákoník starověku. Byl vytesán na kamenné stéle (výška 2,25 metru. Zákony měli již Sumerové, ale nezachovaly se kompletní). Stéla byla přístupná na veřejném místě, byla psána klínovým písmem. Zákoník obsahoval 280 paragrafů. Obyvatelstvo bylo v zákoníku rozlišeno na tři skupiny - plnoprávné občany, svobodné, ale neplnoprávné občany a otroky. Nejčastějšími tresty byl trest smrti a pokuty. Tresty byly důsledně odstupňovány podle společenského postavení. Doslova se uplatňovala zásada „**oko za oko, zub za zub**“. („Jestliže plnoprávný občan vyrazil oko plnoprávnému občanovi, vyrvou mu oko“ - ale - „jestliže plnoprávný občan vyrazil oko otroku někomu, zaplatí polovinu jeho kupní ceny“ - apod.)

(existovaly i říše stredoasyrská a středobabylonská - nezmiňuji)

Novoasyrská říše (911 - 612 př.n.l.)

Největší územní rozmach Asýrie. Asyřané ovládli kromě severní Mezopotámie i Sýrii. Hlavním městem říše bylo **Ninive**. V 1. polovině 7. století př.n.l. dobyli Asyřané i Egypt, Palestinu, část Malé Asie a Íránu. Roku 690 př.n.l. dobyli Babylon a nechali ho srovnat se zemí.

Assarhadon (680-669) - za něj dosáhla říše největšího rozsahu.

Aššurbanipal (668-626) - říše se pomalu začíná rozpadat, oddělil se například Egypt. Asi nejznámější asyrský panovník, založil obrovskou knihovnu v Ninive - 25 000 klínopisných tabulek.

Roku **612 př.n.l.** bylo Ninive **dobyto a zničeno Babyloňany a Médy (spojenci), Asýrie zanikla.**

Novobabylonská říše (626 - 539 př.n.l.)

Poslední rozmach Babylonie. Moci v Babylonu se ujali Chaldejci (semitský národ, zjednodušeně Chaldejci = Babyloňané). Spojili se s Médy a osvobodili se od Asyřanů (**612 př.n.l. - dobytí Ninive**, už předtím 614 př.n.l. dobyli město Aššur), území Asýrie si s Médy rozdělili. **Největší rozmach** zaznamenala novobabylonská říše **za Nabukadnezara II.** (605-562 př.n.l.) - **kolem roku 600 př.n.l.** Nabukadnezar II. ovládl Sýrii a Palestinu. Dobył Jeruzalém a Židy odsud odvedl do „babylonského zajetí“ (pro Židy se stal Babylon synonymem hříšnosti a zkaženosti - „nevěstka babylonská“)

Babylon - největší město tehdejšího světa, mělo asi kolem 250 000 – 300 000 obyvatel (pramen: Kronika lidstva). Mělo obrovské hradby (trojité), vstup byl monumentální lštařinou bránou. V centru města stál velký zikkurat - chrám boha Marduka (**Babylonská věž**), výška kolem 90 metrů. **Visuté zahrady Semiramidiny** se řadí mezi sedm divů světa (jednalo se o vzájemně propojené terasy s umělým zavlažováním). Babylon vykopal německý archeolog Robert Koldewey → část vykopávek je v muzeu v Berlíně.

539 př.n.l. - Babylon dobyt Peršany (král Kýros II. Veliký) - Babylon mu otevřel brány bez boje za slib, že město nebude vypleněno. Kýros slib dodržel. Ale novobabylonská říše zanikla, Babylon se stal součástí Perské říše. Kýros propustil Židy z babylonského zajetí.

4) Mezopotámie - kultura Mezopotámie

písmo - původně obrázkové, později **klínové písmo**. Psalo se na hliněné tabulky rákosovým pisátkem (vytlačení klínů). Tabulky se pak usušily, nebo i vypálily. Zachovaly se úřední a hospodářské záznamy. Původně pojmové písmo (u Sumerů jeden klínopisný znak = jedno slovo), později získaly někde klíny i hláskovou či slabikovou podobu - jeden znak = jedna slabika nebo hláska.

literatura - **Epos o Gilgamešovi** - první velké dílo světové literatury. Nalezeno v Aššurbanipalově knihovně v Ninive, kořeny díla ale sahají do sumerské doby. Gilgameš, král Uruku (pololegendární vládce - skutečně vládnul v Uruku kolem roku 2750 př.n.l.) touží po získání nesmrtelnosti. Nakonec zjistí, že nesmrtelnost získat nemůže, ale „nesmrtelným“ se může stát svými činy. První zmínka o potopě světa - později pověst převzali Židé (Bible). Pověst má pravdivé jádro! (ne potopa celého světa, ale obrovská záplava v celé sumerské oblasti - důkazem nalezená obrovská vrstva bahna). Báseň **Nárek nad zkázou města Uru** (zničeno Elamity, útočníky z východu)

architektura - (viz též výše!) **zikkuraty** - stupňovité pyramidy, 3-7 stupňů, výška několik desítek metrů, na vrcholu chrám. Dále zavlažovací a odvodňovací kanály, paláce...Stavělo se z **cihel** (ne z kamenných kvádrů jako v Egyptě, hlína byla všude kolem, kámen ne). Nejvýznamnějšími městy na území Mezopotámie bylo **Ninive** (Aššurbanipalova knihovna) a **Babylon** (viz výše).

sochařství - portrétní sochy - nejznámější je **Gudea z Lagaše** (král Gudea vládl v Lagaši 2144-2124 př.n.l.) Reliéfy - nejvíce u Asyřanů.

astronomie a astrologie - princip astrologie vymysleli Babyloňané (12 znamení, osud podle postavení planet v okamžiku narození...)

Babyloňané uměli předpovědět zatmění Slunce i Měsíce! Používali **lunární kalendář** (má jen 354 dní - nevýhoda - posouvají se roční období. Dodnes je lunární kalendář v muslimských zemích). Rozdělili den na 2x12 hodin.

matematika - uměli počítat odmocniny, zlomky, plochy (hlavně kvůli výměře pozemků), objemy. Používali **šedesátkovou soustavu** - dodnes ji používáme i my u hodin a úhlů! (vedle toho však používali i desítkovou)

náboženství - polyteistické, stovky bohů (skoro každé město mělo svého boha). Chrámy - zikkuraty. Astrologie rovněž souvisela s náboženstvím - věštcí vlastně jen zjišťovali „vůli bohů“. Nejznámějšími bohy jsou **Marduk** (hlavní bůh města Babylonu, jemu byla zasvěcena babylonská věž!) a **Ištar** (bohyně lásky, rovněž uctívána v Babylonu - později ztotožňována s Venuší).

Národy Mezopotámie položily i základy zeměpisu, lékařství (dělali i chirurgické zákroky!) a dalších věd.

5) Malá Asie a Írán

A) Malá Asie

Chetitská říše - 1650-1200 př.n.l. - hlavní město Chattušaš (turecky dnes Boghazkóy - východně od Ankary). Chetitština byla **indoevropským jazykem!** Chetitský jazyk (nikoliv písmo!) rozluštil (v roce 1915) **Bedřich Hrozný**. Chetitě přišli asi ze severovýchodu - přes Kaspickou nížinu. Velmoc tehdejší doby! **Kolem roku 1600 př.n.l.** (1594 př.n.l. - Souček) dobyli Babylon, vyplenili ho a způsobili zánik starobabylonské říše.

Později napadli i Egypt! **1285 př.n.l. - bitva u Kadeše** (na řece Orontes v dnešní Sýrii) - Chetitě (král Chattušiliš) x Egypt (Ramesse II.) - dopadla nerozhodně. Po bitvě podepsána **první známá mírová smlouva v dějinách!** Obě velmoci si v ní rozdělili sféry vlivu a staly se spojenci. Spojenectví bylo utvrzeno i sňatkem Ramesse II. s chetitskou princeznou. Kolem roku 1200 př.n.l. náhlý **zánik chetitské říše**, důvod nejasný (invaze „mořských národů“?)

Chetitě byli vynikající válečníci. Jako u prvního národa je u nich doložen **používání železa** (asi kolem roku 1500 př.n.l.). Vynikající železné zbraně. Používali válečné vozy, tažené koňmi. V čele říše stál král. Jazyk měli vlastní, ale klínové písmo převzali z Mezopotámie.

Další významné říše v Malé Asii:

Frýgie - největší rozkvět v 8. století př.n.l.

Lýdie - nejmočnější národ v Asii v polovině 6. století př.n.l., poté podlehli Peršanům

Urartu - vznik v 9. století př.n.l., sjednocení arménských kmenů kolem jezera Van, v 6. století př.n.l. dobyta Médy. Byl to severní soused Asýrie, s Asýrií pořád bojovali, ale Asýrie měla vojensky navrch.)

B) Írán

Starověký Írán = oblast od pohoří Zagros až po řeku Indus + Střední Asie (mnohem větší oblast než dnešní stát Írán). „Írán“ = „země Árijů - přes Írán se dostaly indoevropské kmeny do Indie. Dvě nejmocnější říše na území Íránu ve starověku byly Médie a Perská říše. **Médové i Peršané** byli **Indoevropané!**

Médie (cca 700 - 550 př.n.l.)

První velmoc na území Íránu. Kromě Íránu ovládli i část Malé Asie. V roce **612 př.n.l. dobyli** společně s Babyloňany **Ninive** a způsobili tím zánik novoasyrské říše. Médové ovládali řadu národů, mimo jiné i Peršany.

Persie (kolem 550 př.n.l. - 330 př.n.l.)

Vznik kolem roku 550 př.n.l. Král **Kýros II. Veliký** (559 - 530 př.n.l.) původně nastoupil na perský trůn jako médský vazal. Svrhnul však nadvládu Médů a zmocnil se i jejich říše, tím založil Perskou říši. **Achajmenovci** = vládnoucí dynastie (název podle svého legendárního zakladatele. Přesnější název říše je „říše Achajmenovců“, protože v Persii se vystřídalo ve starověku, středověku i novověku více dynastií. Kýros dobyl celou Malou Asii (mimo jiné i maloasijské řecké státy a Lýdii) a roku **539 př.n.l. dobyl** bez boje **Babylon** (→ konec novobabylonské říše, otevřeli mu brány). Propustil židy z babylonského zajetí.

Kýrův syn **Kambýsés** dobyl roku **525 př.n.l. Egypt**.

Dareios I. (Veliký) a Xerxes (jeho syn) - **vrcholný rozmach Perské říše** (kolem roku 500 př.n.l.). Říše sahala až po Indus a k Aralskému jezeru a po Egypt (patřil k říši) a Řecko (evropské Řecko se jim ale dobýt nepodařilo - viz řecko-perské války).

Později úpadek. V roce 330 př.n.l. říše zanikla, na trůn dosedá Alexandr Veliký. Poslední perský král Dareios III. byl v roce 330 př.n.l. zabit na útěku, když ho předtím porazil Alexandr v bitvě u Gaugamel - viz Alexandr Veliký.

Hlavním městem Persie bylo **Persepolis** (existovaly ale i další královské rezidence - Pasargady a Súsy). Král byl neomezeným vládcem. Říše byla rozdělena na satrapie („provincie“) - bylo jich 20, v jejich čele stáli správci - satrapové - tento správní systém zavedl Dareios I. Peršané používali vlastní klínové písmo.

Náboženství - zoroastrismus - prorok Zarathuštra (Zoroaster) žil v 6. století př.n.l. Základem je věčný boj dobra (Ahura Mazda, bůh - proto též někdy mazdaismus) a zla (zlý duch Ahriman). Boj nakonec skončí vítězstvím dobra. Zoroastrismus byl později z Íránu vytlačen islámem (7. století př.n.l.).

Za další perské dynastie - Sásánovců - byl zoroastrismus dokonce státním náboženstvím. Po ovládnutí Íránu muslimy v 7. století utekli zoroastriáni do Indie, kde žijí dodnes, říká se jim Pársové (od slova Persie). Část Pársů - indických zoroastriánů - pak odešla do Ázerbájdžánu a založila chrám Atešgah u Baku!

Stručné dějiny Íránu

Později říše **Parthů** (248 př.n.l. - 224 n.l.) - nomádi, ne původně z Íránu, velmoc, vládnoucí **dynastie Arsakovců** - boje s Římany. Hranice s Římany se nakonec ustálila zhruba na řece

Eufkrat. Parthy nakonec svrhla domácí íránská dynastie Sásánovců roku 224 n.l. → vzniká **Novoperská (sásánovská) říše** (224 n.l. - 637 n.l.) **Sásánovci** se považovali za nástupce Achajmenovců a téměř obnovili rozlohu jejich původní říše. V roce 637 n.l. byla novoperská říše dobytá muslimskými Araby a zanikla. Írán pak ovládali Arabové, Seldžuci a Mongolové. Další perská říše vznikla kolem roku 1502 - **dynastie Safíjovců**. Vedli těžké boje s Osmanskou říší. Nejvýznamnějším jejím panovníkem byl Abbás Veliký. V roce 1921 se pak dostala k moci vojenským převratem **dynastie Pahlaví**. V roce 1934 se země oficiálně přejmenovala na Írán. V roce 1979 byla dynastie Pahlaví svržena islámskou revolucí, od té doby je Írán islámskou republikou.

6) Židé a Féničané

A) Židé

Palestina - slovo je odvozeno od Pelištejců (Filištínů), s kterými vedli Židé ve starověku boje (Žid David x Filištín Goliáš). Dnes se ale slovem „Palestina“ označuje pouze území Palestinské autonomie („Palestina“ byl rovněž název mandátního území, spravovaného Brity v letech 1918-1948, čili zhruba dnešní Izrael + Palestinská autonomie dohromady).

Kolem roku 1800 př.n.l. - příchod Židů do Palestiny. Podle Bible je přivedl praotec Abrahám. Abrahám (arabsky Ibrahím) údajně pocházel z města Uru (většina národů Mezopotámie ve starověku byli Semité - viz Mezopotámie) a je považován za praotce Židů (syn Izák) i Arabů (syn Izmaíl). Židé i Arabové jsou Semité (semitsko-hamitská jazyková rodina, semitský jazyk je například i amharština v Etiopii). Část Židů se později usadila v Egyptě.

Asi 1250 př.n.l. - Mojžíš vyvedl Židy z Egypta do Izraele. Podle Bible strávili 40 let na poušti. Na hoře Sinaj obdržel Mojžíš od Hospodina Desatero a Archu úmluvy - 2 kamenné desky s Desaterem. Mojžíš uzavřel „smlouvu s Bohem“, je nejdůležitějším ze židovských proroků.

Doba soudců - nejdříve vládli v Izraeli „soudci“. Soudci byli v podstatě náboženští vůdci jednotlivých židovských kmenů, kterých bylo 12.

Kolem roku 1000 př.n.l. začíná doba královská - Do čela Izraele se dostávají králové. Bojují proti Filištínům. Prvním králem byl Saul. Jeho syn **David** (který zabil Goliáše, vládl asi 1010 - 970 př.n.l.) dobyl Jeruzalém a učinil z něj hlavní město. Davidův syn, král **Šalamoun** (asi 970-930 př.n.l. - Souček), vybudoval slavný Šalamounův chrám, nejposvátnější místo všech Židů. Proslul svou moudrostí (Šalamounův soud - rozhodl, že rozpůlí dítě mečem...). Brzy po smrti Šalamouna se židovský stát rozpadl na státy dva:

sever - Izrael - hlavní město Samaří - později dobyt Asyřany (721 př.n.l.)

jih - Judsko - název podle židovského kmene Juda, ze kterého pocházel David - odtud „Jude“ = Žid. Hlavním městem Judska byl Jeruzalém. Jeruzalém byl dobyt (587 př.n.l.) Babyloňany - Nabukadnesarem II. Nabukadnesar zbořil Chrám a část Židů odvedl do Babylonu („babylonské zajetí“). V Babyloně se Židé seznámili s vyspělou mezopotámskou kulturou.

539 př.n.l. - Perský král Kýros II. Veliký dobyl Babylon. Konec babylonského zajetí, dovolil Židům vrátit se do vlasti. V Jeruzalémě Židé obnovují Chrám (druhý chrám). Židé však už nikdy nadlouho nezískali samostatnost. Nejdříve byli ovládnuti Peršany, pak Řeky (Alexandr Veliký, Ptolemaiovci, Seleukovci) a nakonec Římany.

Makkabejští (167 - 64 př.n.l.) - pouze na těchto 100 let získali Židé samostatnost. Úspěšné povstání proti Seleukovcům vedl Juda Makkabejský („Makkabi“ = kladivo).

64 př.n.l. - Judsko dobyto Římany (Pompeius), Judea se stává římskou provincií.

70 n.l. - zničení Chrámu. Proti Římanům vypuklo povstání (Židovská válka, 66-70 n.l.). Římský vojevůdce Titus (syn císaře Vespasiana a pozdější římský císař z let 79-81 n.l.) dobyl Jeruzalém a zničil definitivně Chrám. Ten již nikdy nebyl obnoven a zbyla z něj pouze Západní zeď („Zeď nářků“ - dodnes nejposvátnější místo všech Židů).

135 n.l. - počátek židovské diaspory (rozptýlení). Po dalším protiřímském povstání (132-135 př.n.l., vůdce Bar Kochba - „syn hvězdy“) byl Židům (pod trestem smrti) zakázán vstup do Jeruzaléma. Rozptylují se po celé římské říši (Středomoří). Část se dostala i do Etiopie! Území Palestiny bylo pak mj. ovládáno Byzanci, Araby, Osmany a Brity.

Další stručné dějiny židů

V raném středověku žili židé v Evropě v podstatě jen na poloostrovech - Pyrenejském, Apeninském, Balkánském. Až po roce 900 n. l. pronikají židé i na sever od Alp a do Podunají.

Aškenaziové - židé ve střední a východní Evropě

Sefardi - středomořští židé - arabské země a Španělsko

Později zostření protižidovských nálad:

1096-1099 (První křížová výprava) - masakry Židů v Porýní i v Jeruzalémě (dobyty 1099).

1215 - IV. lateránský koncil (papež Inocenc III. 1198-1216) - rozhodnuto, že židé musí nosit zvláštní znamení + další omezení (například zákaz vycházení židů o Velikonocích).

Židé žijí odděleně, v ghettech, z některých zemí jsou úplně vyhnáni (1290 z Anglie, 1492 ze Španělska), občas protižidovské pogromy - nejvíce kolem roku 1350 - velký mor - prý otrávil studně...

Josef II. (1780-1790) - vydal řadu patentů ve prospěch židů (důvod byl ekonomický - aby byli užiteční pro stát) - mohli studovat a věnovat se řemeslu, nemuseli už nosit označení, nemuseli žít v ghettu. Museli ale přijmout německá příjmení a vzdát se svých původních, „neobvyklých“ jmen. Definitivně byli židé v Rakousku zrovnoprávněni - z hlediska občanského práva - až v roce 1848.

Antisemitismus v Evropě znovu ožívá koncem 19. století:

1894 - Francie - **Dreyfusova aféra.** Alfred Dreyfus byl důstojník židovského původu. Byl smyšleně obviněn, že prozradil vojenské tajemství Němcům, a odsouzen k doživotnímu vyhnanství na Ďábelských ostrovech. Dreyfuse se zastal například Emile Zola (dopis prezidentovi - Žaluji). Dreyfus byl nakonec plně rehabilitován v roce 1906.

1899 - Čechy - **hilsneriáda.** Leopold Hilsner byl obžalován z rituální vraždy křesťanské dívky. T.G. Masaryk se zastal práva obžalovaného na spravedlivý soud a dokazoval, že židé nepáchají rituální vraždy - viz též TGM.

Sionismus - zakladatel byl novinář Theodor Herzl. Svolał první sionistický kongres do Basileje v roce 1897. Kongres vyhlásil za svůj cíl vytvořit židovský stát v Palestině. Sionistických kongresů pak bylo více...Tento cíl se podařilo židům naplnit v roce **1948**, kdy nakonec **vznikl**

stát Izrael - 1. prezidentem Izraele byl Chaim Weizmann, prvním premiérem David Ben Gurion.

Holocaust - viz nacismus a 2. SV

Arabsko-izraelské války - viz moderní dějiny - konflikty po roce 1945)

Náboženství Židů (judaismus)

žid (náboženství) x Žid (národnost)!

Monoteistické náboženství, jeden Bůh - **Jahve** (též Jehova, česky Hospodin). Jeho jméno se nesmělo ani vyslovit, nesměl být zobrazován. Bůh uzavřel smlouvu s izraelským národem prostřednictvím Mojžíše (jako potvrzení smlouvy s Bohem se u mužů provádí obřízka). Bůh si Izrael vyvolil - „vyvolený“ národ. Podle židů je smyslem jejich dějin čekání na příchod Mesiáše (Spasitele).

Starý zákon = první část Bible, společná s křesťany. Skládá se z mnoha knih. Nejdůležitějších pro židy je první část - **Pět knih Mojžíšových (Tóra - „Zákon“)**. První kniha se jmenuje Genesis - o stvoření světa, druhá kniha Exodus - odchod židů z Egypta apod., je zde také uvedena zásada „oko za oko, zub za zub“ - velmi tvrdé židovské zákonodárství - stejné jako u Chamurapiho - Babyloňané byli rovněž Semité. Druhá část se jmenuje **Proroci** a třetí část **Spisy**.

Ze židovství vychází i křesťanství a islám. Ortodoxní židé dodnes dodržují spoustu pravidel - nejedí vepřové, nejedí svíčkovou (nesmí jíst maso vařené v mléce), jedí zkrátka jen košer jídla (připravovaná podle přísných náboženských předpisů), nepracují v sobotu atd. Dnes žije nejvíc židů v Izraeli a USA.

B) Féničané

Též Foiničané. Fénicie (Foiníkie) ležela na území dnešního Libanonu. Zde založili Féničané mnoho **městských států** - např. Byblos, Tyros, Sidon. Nikdy nevytvořili jednotný stát. Málo úrodné půdy → živili se hlavně námořním obchodem. **Nejlepší mořeplavci starověku!** (Kolem roku 600 př.n.l. obepluli Féničané ve službách egyptského faraona Afriku. Plavba jim údajně trvala tři roky.) Jejich lodě kombinovaly plachtu s vesly. Na stavbu lodí se používaly mj. cedry z pohoří Libanon (dodnes má Libanon cedr na vlajce). Dále Féničané vynikli v barvení látek - červený purpur (vyráběl se z ulit mořského plže - ostranky).

Náboženství Féničanů bylo polyteistické. Nejdůležitějším bohem byl Baal, ochránce plavby a obchodu.

Fénická kolonizace - Féničané (podobně jako Řekové) zakládali osady (kolonie) i mimo Fénicii - po celém Středomoří - například ve Španělsku, na Maltě, Sicílii, Sardinii, v severní Africe. Neměli se rádi s Řeky (obchodní konkurence). Nejvýznamnější fénickou osadou bylo **Kartágo** - **založeno 814 př.n.l.** kolonisty z města Tyros. Kartágo se postupně stalo středomořskou velmocí, opíralo se o silné loďstvo.

Féničané byli rovněž semitský národ! Používali **hláskové písmo** (1 písmeno = 1 hláska). Od Féničanů přejali hláskové písmo Řekové a upravili si je (doplnili samohlásky, které semitská písmena nezobrazují). Od Řeků pak přijali písmo Etruskové a od Etrusků Římané (latinka). Z řecké abecety vznikla i azbuka (cyrilice). Fénické písmo se vyvinulo z egyptského, z jeho poslední fáze - démotického - se nejdříve vyvinulo asi v polovině 2. tisíciletí př.n.l. písmo sinajské, z něj pak asi o 200-300 let později písmo fénické - nejstarší nápisy ve fénickém písmu pochází ze 12. století př.n.l. Naše písmo - latinka, je tedy egyptského původu!!! Některá naše písmena - např. H, M a O, jsou dodnes podobná egyptským hieroglyfům!!!

7) Egypt I. - politický vývoj

Nil - životodárná řeka. V Egyptě osídleno jen údolí Nilu a nilská delta, jinak poušť. Osídlení je částečně i v oázách, ve starověku byla nejdůležitější Fajjúm (napájená vodou přímo z Nilu). Pravidelné záplavy přinášely úrodné bahno (dnes ne - postavena Asuánská přehrada). V Egyptě se pěstovalo hlavně obilí (pšenice, ječmen), luštěniny (čočka), datle...

Náboženství ve starověkém Egyptě bylo polyteistické. Významní bohové:

Amon - bůh stvořitel, většinou uctíván jako nejvyšší bůh

Re - bůh slunce, posvátné zvíře skarabeus

Usír (Osiris) - bůh podsvětí

Hor - bůh nebes. Posvátné zvíře sokol, na zemi vtělen do faraona.

Hathor - bohyně nebe a lásky

Eset - bohyně nebes

Sutech - negativní božstvo, ztělesnění zla.

Uctíváno spoustu dalších bohů a posvátných zvířat (býk, krokodýl, ibis, kočka, kráva...)

V čele egyptského státu stál **fara**. Byl ztělesněním boha Hora, bůh v lidské podobě. Za hlavní manželku si většinou bral vlastní sestru (aby se neředila božská krev - s ní měl následníka), vedle ní pak měl spoustu žen vedlejších. Celkem vládlo ve starověkém Egyptě během 3 000 let **31 dynastií** (podle Součka - někdy jiné dělení dynastií a jiný počet). Kromě faraona měli významné postavení i kněží (obzvláště kněží nejvyššího boha Amona), dále vysoká šlechta, úředníci, vojenští hodnostáři. K horní vrstvě společnosti se ještě počítali písaři, v podstatě nižší úředníci, kteří uměli číst a psát (číst uměli v Egyptě přibližně jeden až dva lidé ze sta). Spodní vrstvu pak tvořili řemeslníci, obchodníci a především zemědělci, jejichž postavení se téměř blížilo postavení otroků. V Egyptě byli i otroci, nebylo jich ale mnoho. Ženy měly v Egyptě rovnoprávné postavení, mohly i vládnout!

A) Archaické (raně dynastické) období (3000 - 2700 př.n.l.)

Kolem 3000 př.n.l. - sjednocení **Horního** (jih) a **Dolního** (sever - hlavně nilská delta) **Egypta** v jednotný stát. Sjednotil ho faraó Meni (též Menej, Narmer) a založil 1. dynastii. **Meni** byl vládcem Horního Egypta, dobyl Dolní Egypt a zabil jeho vládce. Založil **hlavní město Mennofer** (řecky Memfis - dnes jižní předměstí Káhiry) v Dolním Egyptě. Od této doby používají faraoni sjednoceného Egypta dvojitou korunu (bílá - Horní Egypt, červená - dolní Egypt). Během archaického období se Egypt konsoliduje a upevňuje (vládne 1. a 2. dynastie). Obecně: během hlavních období (Stará, Střední, Nová říše) je Egypt jednotný, v přechodných obdobích vždy došlo k dočasnému rozpadu či cizí okupaci.

B) Stará říše (2700 - 2180 př.n.l.)

Hlavním městem je stále Mennofer. Vládou faraoni 3.-6. dynastie. Starou říši založil první panovník 3. dynastie, faraó **Džoser**. Zahájil **stavbu pyramid** - první Džoserova pyramida v Sakkáře byla stupňovitá. Pyramidy v Gíze postavili panovníci 4. dynastie **Chufu (Cheops)**, **Rachef (Chefrén)** a **Menkauré (Mykerinos** - první jméno je vždy egyptské, v závorce řecké). (Více o pyramidách v kultuře Egypta). Stará říše se administrativně dělila na nomy (1. pád j.č. „nomos“) - kraje.

C) První přechodné období (2180 - 2000 př.n.l.)

Stará říše zanikla. Úpadek ústřední moci, povstání chudiny, chaos. Otřesy postihly hlavně Dolní Egypt.

D) Střední říše (2000 - 1800 př.n.l.)

Chaos byl mnohem menší v Horním Egyptě → odtud vzešla obnova říše. Hlavním městem se stal **Veset** (řecky Théby - dnes Luxor, arabsky al-Uqsur) v Horním Egyptě.

E) Druhé přechodné období (1800 - 1540 př.n.l.)

Do Egypta vpadli **Hyksósové**, kočovní Semité. Dobyli a obsadili Dolní Egypt. Horní Egypt nebyl ovládnut přímo, ale musel Hyksósum odvádět poplatky. Hyksósové měli lepší zbraně - bronzové meče, luky a především koně a válečné vozy - tento druh válčení dříve Egyptané neznali!

F) Nová říše (1540 - 1080 př.n.l.)

Vrcholné období egyptských dějin! Obnova země opět vzešla z Horního Egypta. Faraó **Ahmoše** převzal taktiku a zbraně Hyksósů, porazil je, vyhnal z Egypta a Egypt tak znovu sjednotil. Hlavním městem byl i v Nové říši **Veset** (Théby). Veset byl na pravém břehu Nilu, na druhém břehu bylo zřízeno královské pohřebiště - **Údolí králů** (skalní hrobky).

Hatšepsovet (Hatšepsut) - vládla v 15. stol. př.n.l. Zpočátku vládla jen jako regentka za svého syna Thutmose III. Když ale Thutmose dospěl, odmítla mu předat vládu a vládla samostatně 22 let. Nechala si postavit zádušní chrám u Údolí králů - Dér el-Bahrí.

Thutmose III. - 15. stol. př.n.l. - syn Hatšepsovet. Nakonec se mu podařilo matku svrhnout (1468 př.n.l. - Kronika lidstva). Hned na to Hatšepsovet zemřela (ve stejném roce). Thutmose ji pronásledoval i po smrti - dal odstranit všechny její sochy a vymazat její jméno ze všech nápisů (sochy jí zaručovaly posmrtný život, i toho jí chtěl zbavit!). Thutmose III. byl veliký válečník, **za jeho vlády dosáhl Egypt největší rozlohy ve své historii**. K Egyptu patřila i Sýrie, Palestina a Nubie, Thutmose pronikl až k Eufratu.

Amenhotep IV. (Achnaton) - 14. stol. př.n.l. Nelíbil se mu růst moci Amonových kněží ve Vesetu. Udělal proto radikální **náboženskou reformu** - zakázal uctívat Amona a všechny ostatní bohy, zavedl **monoteismus** - **jediný bůh slunečního kotouče Aton**. Sám si změnil jméno na Achnaton („prospěšný Atonovi“). Založil severně od Vesetu nové hlavní město - **Achetaton**. Jeho manželkou byla **Nefertiti**, byla pokládána za nejkrásnější Egyptanku. Po jeho smrti bylo město Achetaton opuštěno a opět bylo obnoveno původní náboženství.

Tutanchamon - syn Amenhotepa IV. Vcelku bezvýznamný panovník, který vlastně ani samostatně nevládl (vládl za něj Haremheb). Původně se jmenoval Tutanchaton, po smrti svého otce ale nastoupil na trůn jako Tutanchamon a došlo opět k nastolení původního náboženství. Zemřel ve věku pouhých 18-20 let.

Ramesse (Ramses) II. (Veliký) - 13. stol. př.n.l.

1285 př.n.l. - bitva u Kadeše (na řece Orontés v Sýrii) s Chetity (král Chattušiliš). Skončila nerozhodně. **První dochovaná mírová smlouva v dějinách**, obě velmoci si rozdělily sféry vlivu. Ramesse II. si vzal dceru chetitského krále. Tuto smlouvu ani jeden z panovníků nikdy neporušil! Ramesse II. byl velký stavitel. Nechal postavit např. chrám v Abu Simbelu a Ramesseum (vlastní zádušní chrám) ve Vesetu. Vládnul přes 60 let, dožil se věku kolem 100 let!

Kolem roku 1200 př.n.l. - **invaze „mořských národů“** - původ těchto kmenů je nejasný. Egypt postupně ztrácí mimoegyptské državy. Samotný Egypt byl výrazně oslaben.

G) Třetí přechodné období (1080 př.n.l. - 700 př.n.l.)

Jednotný egyptský stát se opět rozpadá.

H) Pozdní doba (700 - 332 př.n.l.)

Celkově je pozdní doba dobou úpadku Egypta, většinu tohoto období vládou v Egyptě cizinci. V 7. století př.n.l. byl Egypt dočasně připojen k novoasyrské říši (král Assarhadon)

525 př.n.l. - perský král **Kambýsés dobyl Egypt** (bitva u Pelusie) a připojil ho k Perské říši. **V Egyptě již poté ve starověku nikdy nevládla egyptská dynastie!**

332 př.n.l. - **Alexandr Veliký dobyl Egypt** na Peršanech. Byl vítán jako osvoboditel. V oáze Siwa ho egyptští kněží prohlásili za syna boha Amona.

I) Helénistické období (332 - 30 př.n.l.)

Po smrti Alexandra Velikého (323 př.n.l.) vládne v Egyptě **dynastie Ptolemaiovců**. Zakladatelem dynastie byl **Ptolemaios I. Sótér** („Zachránce“). Ptolemaiovcí vytvořili poslední egyptskou dynastii. Ptolemaiovcí byli Makedonci, přinesli ale do Egypta řeckou kulturu.

helénismus - splynutí řeckých a orientálních prvků. Velký rozvoj věd a umění. Hlavním městem byla **Alexandrie**, založená Alexandrem Velikým (roku 331 př.n.l.). Byla zde obrovská knihovna a maják na ostrově Faru (7. div světa). Poslední vládkyní samostatného Egypta byla **Kleopatra VII.** - spojila se s Antoniem proti Octavianovi. Byli Octavianem poraženi v námořní bitvě u Aktia (31 př.n.l.).

30 př.n.l. - Kleopatra VII. spáchala sebevraždu (kobra). **Egypt připojen k římské říši. Konec nezávislosti Egypta**, konec helénismu (zanikla tím zároveň poslední říše Alexandrových diadochů).

8) Kultura a vzdělanost starověkého Egypta

Egyptské písmo - 3 vývojové fáze :

1) hieroglyfy - obrázkové písmo. Nejstarší a nejpoužívanější egyptské písmo. Klíčem k rozluštění byl nález **rosettské desky** během Napoleonovy vojenské výpravy do Egypta. Nalezena ve městě Rosetta (arabsky Rašíd - město v deltě Nilu). Na desce byl stejný nápis v hieroglyfech i v řecké abecedě (+ ještě v dalším egyptském písmu - démotickém). Deska byla z helénistického období, kdy se v Egyptě používalo egyptské i řecké písmo.

Napoleon v Egyptě řekl při pohledu na pyramidy: „Vojáci! Čtyřicet století hledí na Vás“. Napoleonovou výpravou - vojensky ovšem neúspěšnou - začíná systematický zájem Evropanů o dějiny starověkého Egypta. Na základě rosettské desky rozluštil hieroglyfy Francouz Jean Francois **Champollion** (v roce 1822 - na základě kartuší - jména panovníků v oválech). V Egyptě se psalo na kámen (vytesané nápisy) a na **papyrus** (vyráběl se ze stvolů stejnojmenné rostliny - odtud slovo papír) inkoustem z ořechů.

2) hieratické písmo - vznikly zjednodušením hieroglyfů, jakési „psací hieroglyfy“.

3) démotické písmo - vzniklo dalším zjednodušením hieratického písma. Používalo se pro běžnou potřebu, pro „lid“ (řecky démos, „lid“ byl ovšem většinou negramotný, číst a psát uměli 1-2 lidé ze sta). Nikdy se nepoužívalo pro náboženské účely, k tomu sloužily posvátné hieroglyfy. Původně platilo 1 znak = 1 slovo. Později se ale používalo zjednodušené písmo i pro záznam hlásek. Z egyptského písma se vyvinulo písmo fénické, naše písmo je egyptského původu!

Fénické písmo se vyvinulo z egyptského. Z jeho poslední fáze - démotického - se nejdříve vyvinulo asi v polovině 2. tisíciletí př.n.l. písmo sinajské, z něj pak asi o 200-300 let později písmo fénické - nejstarší nápisy ve fénickém písmu pochází ze 12. století př.n.l. Naše písmo - latinka, je tedy egyptského původu!!! Některá naše písmena - např. H, M a O, jsou dodnes podobná egyptským hieroglyfům!!!

starověká egyptština - byl to semitský jazyk! Poslední vývojová fáze egyptštiny (jazyka, ne písma!) byla koptština - dodnes je používána kopty v Egyptě jako posvátný bohoslužebný jazyk!

Architektura

Pyramidy

Hrobky faraonů Staré říše. Všechny byly vykradeny už ve starověku.

Džoserova pyramida v Sakkáře - nejstarší, kolem roku 2650 př.n.l. Džoser byl první panovník Staré říše. Stupňovitá. Stavitel **Imhotep** - první architekt v dějinách, kterého známe jménem. Půdorys této pyramidy není čtvercový! - 125x115 metrů, výška 61 metrů, 6 stupňů.

Pyramidy v Gíze - tři pyramidy - Cheopsova (Chufuova), Chefrénova (Rachefova) a Mykerínova (Menkaurého - první slovo řecké, druhé egyptské). První div světa.

Cheopsova pyramida - původní výška 147 metrů, dnes 137 metrů, nemá špičku. Strana 230 metrů. Na její stavbu bylo použito 2.25 milionu kvádrů, jeden kvádr váží přibližně 3 tuny.

Chefrénova pyramida - původní výška 143,5 metru, dnes 136,5 metru. Vypadá vyšší. Má zbytky obložení.

Pyramidy nestavěli otroci (posvátné stavby!), nýbrž svobodní rolníci v době záplav a sucha, kdy nepracovali na polích. V Gíze je dále **sfinga** (socha s tělem lva a hlavou člověka). Kromě pyramid se stavěly i menší hrobky pro velmože - **mastaby**. Za Nové říše se faraoni nechávali pohřbívat v **Údolí králů** (u Luxoru) - všechny hroby vykradeny už ve starověku, až na jeden → **Tutanchamon** - jeho hrob objevil ho britský archeolog Howard **Carter** (1922). Vše, co v hrobce našel, je vystaveno v Egyptském muzeu v Káhiře. Asi nejslavnější archeologický objev všech dob (vedle objevení Tróje). Tutanchamon byl jinak celkem bezvýznamný panovník...

chrámy - Luxor - dva chrámy:

1) „Luxor“ - přímo ve městě

2) **Karnak** - na předměstí Luxoru (dříve Veset - Théby). Amonův chrám, jeden z největších na světě (z doby Nové říše).

Dér el-Bahrí - zádušní **chrám královny Hatšepsovet** (Hatšepsut), napůl vytesán ve skále. Leží kousek od Údolí králů. (17.11.1997 teroristický útok, 58 mrtvých - nejvíc mrtvých turistů ze Švýcarska a Německa)

Abu Simbel - u Asuánské přehrady. Nechal ho postavit Ramesse II. ve 13. stol. př.n.l. V letech 1964 - 1968 rozřezán a přemístěn o kus výše kvůli stavbě Asuánské přehrady.

Další významné chrámy jsou například v Edfu, Kom Ombo, Amarně, na ostrově Philae u Asuánu (rovněž přemístěn kvůli stavbě přehrady)...

Maják na ostrově Faros - 7. div světa, stál v Alexandrii za Ptolemaiovců, nedochoval se. Jeho výška byla 140-180 metrů (různé údaje). Nechal ho postavit Ptolemaios I. Sótér. V Alexandrii byl za Ptolemaiovců obrovský rozvoj vědy a umění, velká knihovna (viz též Řecko - helénismus) - už je to spíše řecká než egyptská kultura.

Další vědy a umění

mumifikace - pro získání nesmrtelnosti je třeba uchovat tělo, nebo postačí i vytvořit sochu nebo obraz zemřelého (proto Thutmose III. ničil sochy i obrazy své matky, chtěl ji zbavit nesmrtelnosti - proto bylo zohavení mrtvoly v Egyptě horší zločin než vražda!).

chudí - tělo jen vysušeno v pouštním písku (přirozená mumifikace).

bohatí - vnitřnosti odstraněny a vloženy do zvláštních nádob (kanopy). Srdce ale muselo zůstat v těle (bylo váženo po smrti na vahách při posledním soudu). Tělo bylo vymýváno bylinnými směsmi. Pak se tělo naložilo do hydroxidu sodného (tím se vysušilo).

lékařství - mimořádně vynikající! Měli i specialisty - zubaře, gynekology, oční lékaře, chirurgy. Dokázali léčit zlomeniny, uměli trepanovat lebku - **operace mozku!!!** (používali k tomu obsidiánové nože, obsidián je přírodní sopečné sklo, mimořádně ostré).

literatura - nejznámějším dílem je asi **Knih mrtvých**. Dále četné oslavné básně (ódy) na počest bohů - óda na Slunce, óda na Nil.

kalendář - Na rozdíl od Mezopotámie používali **solární kalendář**! Potřebovali ho proto, aby se jim neposouvala roční období - určovali podle něj pravidelné nilské záplavy (velkou roli v kalendáři hrály i východy hvězdy Sirius). Rok měl 12 měsíců po 30 dnech, na konci roku přidali 5 dní navíc. Egyptský kalendář převzal, upravil a prosadil v Římě Caesar (juliánský kalendář).

matematika - desítková soustava

egyptologie - věda zabývající se starověkým Egyptem. Česká egyptologie má světovou úroveň, při UK funguje Český egyptologický ústav. Zakladatelem české egyptologie byl František **Lexa** (+ 1960), dále Zbyněk **Žába** (+ 1971) a v současnosti Miroslav **Verner** - vede vykopávky v Abúsíru.

9) Starověká Indie

A) Dějiny Indie

Starověká Indie = zhruba území dnešních států Indie, Pákistán a Bangladéš. Velké řeky - Indus, Ganga, Brahmaputra.

harappská kultura (též protoindická civilizace) - 2300-1500 př.n.l. Vzkvétající města v povodí řeky Indus, na území dnešního Pákistánu (Harappa, Mohendžodaro). Města měla vodovody, kanalizaci, splachovací záchody! Používali **protoindické písmo** - dodnes nerozluštěno. Tuto kulturu vytvořilo pravděpodobně drávidské obyvatelstvo, tmavší pleti (míšenci europoidní a australoidní rasy), později vytlačeni Árijci na jih Indie, zde žijí dodnes (Drávidové jsou jazyková rodina - patří sem například tamilština).

Kolem roku 1500 př.n.l. - **příchod Árjů (Árijců)** „Árjové“ znamená urození, vznešení. Indoevropané, světlé barvy pleti, původně pastevci na nižším stupni civilizačního vývoje. Přišli asi z jižního Ruska přes Írán. Tam část zůstala a část vtrhla do Indie. Přinesli si s sebou posvátné texty - **védy** (cca 1200 - 600 př.n.l. je tzv. védské období). Zatlačili původní obyvatelstvo na jih. Postupně se usadili. Celá Indie se nikdy sama zcela nesjednotila, to se podařilo až Britům. Vznikla zde celá řada království (král = rádža).

B) Náboženství a společnost v Indii

brahmanismus - vznikl smíšením náboženství původního obyvatelstva s náboženstvím Árjů (védy). Brahmanismus bylo polyteistické náboženství. Později, ve středověku, se z něj vyvinul hinduismus, základy podobné.

Posvátné eposy **Mahábhárata a Rámájana**, dodnes posvátné texty hinduismu. Posvátným jazykem starověké Indie byl **sanskrt** (něco jako „latina“ - dnes mrtvý jazyk).

Společnost byla rozdělena na **varny (kasty)**. Ze 4 základních varen vzniklo ve středověku stovky kast, fungují dodnes. Hinduismus nevyznává rovnost lidí! Za svoje postavení si člověk může sám - díky skutkům v minulých životech.

varny - bráhmáni - kněží

- kšatrijové - bojovníci

- vaišjové - pastevci, obchodníci, řemeslníci

- šúdrové - rolníci a sluhové, téměř na úrovni otroků

Mimo kastovní systém stojí **nedotknutelní** - metaři, žebráci... - nesmí se jich nikdo ani dotknout, aby se rituálně neznečistil.

Víra v **reinkarnaci** - převtělování duší. Každý člověk má **karmu** (něco jako „účet“), kam se mu zapisují dobré a špatné skutky. Podle karmy se pak převtělí v příštím životě v lepší kustu, horší kustu nebo dokonce ve zvíře. Tři hlavní hinduističtí bohové jsou Brahma (první stvořitel), Višnu (udržovatel) a Šiva (ničitel a znovustvořitel).

buddhismus - zakladatel Siddhártha Gautama, přijal jméno **Buddha** („Probuzený“). Žil v 6.-5. století př.n.l. (563-483 Souček). Příčinou utrpení je touha. Víra v rovnost lidí. Hlavním cílem člověka je dosažení **nirvány** - stavu věčné blaženosti, kdy se člověk osvobodí od koloběhu reinkarnací. Buddhismus vznikl v Indii, nakonec byl ale z Indie vytlačen hinduismem a islámem, prosadil se hlavně v jižní, jihovýchodní a východní Asii...

král („císař“) **Ašóka** - vládl ve 3. století př.n.l. Zpočátku prý vládl velmi krutě, pak ale přejal buddhismus a stal se z něj spravedlivý a laskavý vládce. Za něj největší rozmach buddhismu v Indii. Ašóka sjednotil téměř celou Indii kromě jihu. To se znovu téměř podařilo až Velkým Mogulům a zcela až Britům.

džinismus - zakladatel **Mahávíra** (též Džinna), Buddhův současník - žil v 6. a 5. století př.n.l. (540-468 Souček). Podobně jako buddhismus věří, že se lze osvobodit z koloběhu reinkarnací. Přehnaná úcta ke všemu živému (košťátka - zametají cestičky, roušky - aby nevdechli hmyz, striktní vegetariáni). Dnes tvoří v Indii jen asi 0,5 % obyvatelstva (nezískal si popularitu mezi rolníky - „zabíjení“ se v zemědělství prakticky nelze zcela vyhnout, nepraktické).

C) Kultura Indie

vlastní **písmo** - dnes mnoho druhů indického písma. Indická (**hinduistická**) **kultura expandovala hlavně do JV Asie** - dodnes je hinduismus na Bali (a převažuje v Nepálu). Indický původ má i písmo v Barmě, Thajsku, Kambodži, Laosu (a v Nepálu). Kambodža - středověk - **Khmerská říše** (Angkor Vat) - byla hinduistická (kromě pozdního období)! Hinduismus byl nakonec z JV Asie vytlačen buddhismem a islámem.

matematika - používali desítkovou soustavu, vynalezli nulu. Uměli vypočítat π , znali i Pythagorovu větu. **Naše číslce jsou indického původu!** Říká se jim „arabské“ - přejaty (a upraveny) od Arabů, ti je přejali od Indů.

šachy - vznikly v Indii, rovněž se dostaly do Evropy prostřednictvím Arabů.

jóga - duševní a tělesná cvičení, vychází z hinduismu.

lékařství - znali plastickou chirurgii (náhrady nosu, uší, rtů), požívali i císařský řez. (kámásútra - indického původu)

10) Starověká Čína

A) Dějiny Číny

Dvě velké řeky - Chuang-che (Huang He - Žlutá řeka)
- Jang-c'-ťiang (Chang Jiang - Dlouhá řeka).

Důležitější byla **Chuang-che** - kolem roku 2000 př.n.l. či dříve (řada panovníků je zmiňována i dříve, není však spolehlivě historicky doložena) **vznikly v jejím povodí první státní útvary**. Čína nebyla většinu své historie jednotným státem. Byla rozdrobená na řadu státčků. Sama se označovala jako „**říše Středu**“. V čele států stáli králové, později v čele Číny **císař** - „**Syn nebes**“. U moci se vystřídaly od starověku až do roku 1911 spousty dynastií.

221 př.n.l. - sjednocení Číny. Jing Čeng (Čchin) sjednotil poprvé celou Čínu v jednotný centralizovaný stát. Udělil si sám titul „**První císař**“. Založil dynastii Čchin (jméno císaře i dynastie), od slova „Čchin“ je rovněž odvozen název „Čína“. (Jing Čeng vládl celkově 246-210 př.n.l., ale až od roku 221 př.n.l. celé Číně). Císař Čchin zavedl jednotné míry a váhy, jednotné písmo a zákony. Začal se stavbou Velké čínské zdi. Nechal se pohřbit s hliněnou (terakotovou) armádou - několik tisíc soch (6000-7000) vojáků, nalezeno v roce 1974 u města Xian (Sian).

Největší rozlohy dosáhla Čína za **dynastie Chan** (206 př.n.l.-220 n.l.). Většinu dalšího vývoje však byla rozdělena na mnoho států, moc císaře byla víceméně formální. Chanové = Číňané (dnešní čínský název pro čínskou národnost!).

B) Náboženství (filosofie) v Číně

taoismus - tao = „cesta“, obsah učení
- princip **jin** (země, žena, tma, smrt, sever) a **jang** (nebe, muž, světlo, život, jih)
- jednota protikladů.

Zakladatelem taoismu byl **Lao-c'** („Starý mistr“), žil asi v 6. století př.n.l. Je pokládán za autora základního díla taoismu - **Tao-te-ťing** („Kniha o cestě a ctnosti“). Dílo však bylo sepsáno až po jeho smrti.

„Ten, kdo ví, nemluví, ten kdo mluví, neví.“

„Ten kdo zná druhého, je inteligentní, ten kdo zná sám sebe, je osvícený.“ - Lao-c'

konfucianství (konfucianismus) - stejně jako taoismus je to spíše filosofie než náboženství. Zakladatelem byl Konfucius (Kchung-fu-c' - „mistr Kung“). Žil v 6.-5. století př.n.l. (současník Buddha, Lao-c' , Mahávíry i Zarathuštry). Podle legendy se Lao-c' i Konfucius setkali. Konfucius napsal knihu **Hovory (Konfuciovy)** - shrnuje jeho učení formou rozhovorů Konfucia s jeho žáky. Zásady konfucianismu: dodržování pravidel podřízenosti (děti vůči rodičům, žena vůči muži, mladší vůči starším), uctívání předků (každá konfucianská rodina má doma oltářik s obrazy či fotografiemi předků). Konfucius byl velký humanista, jeho učení je v Číňanech hluboce zakořeněno.

Výrok jednoho čínského vědce: „Každý Číňan je konfucian, jinak není Číňan.“

„Být sám sebou, aniž by člověk zapomínal na ostatní“

„Dobrý člověk není nikdy sám“

Konfucius

Později se do Číny rozšířil **buddhismus**, jediné cizí náboženství, které se v Číně ve větší míře uchytlo. Dnes je v Číně většinou synkretismus - všechna náboženství splývají, vyznávána najednou (všechna tři původně spíše filosofie, základem učení není víra v Boha).

C) Kultura a vzdělanost Číny

písmo - mimořádně významné pro kulturní identitu Číňanů. Čínština vlastně není jednotný jazyk (spoustu dialektů či spíše samostatných jazyků, spisovná - mandarínská čínština, je z okolí Pekingu, ale vedle toho kantonské, šangchajské a spoustu dalších nářečí, vůbec si navzájem nerozumí!), ale má stejné písmo. Čínské **znaky** se vyvinuly z obrázkového písma. Je to **pojmové písmo**, přibližně platí 1 znak = 1 slovo. Nejdéle nepřetržitě používané písmo na světě! Pro běžnou potřebu je třeba se naučit asi 2000 znaků. Původně se písmo psalo shora dolů, dnes Číňané píšou po řádcích.

Velká čínská zeď - délka 3000-10000 km! (nejčastější údaje jsou cca 6000-7000 km). Začal ji stavět císař Čchin (respektive ten spojil několik menších zdí, vytvořených již dříve, v jeden celek), stavěla se až do 16. století n.l. Postavena proti kočovným kmenům ze severu (Hunové a spol.) Každých několik set metrů je věž, celkově je věží asi 25 000! Šířka asi 7-8 metrů u paty, v koruně 5 metrů, výška 6-10 metrů.

čínské vynálezy - Číňané měli technologický náskok, ale díky uzavřenosti před světem ho nakonec ztratili.

hedvábí - bourec morušový (vyrábí se z kokonů larev motýla) - čínské státní tajemství, vývoz vajíček bource morušového se trestal smrtí! Číňané bohatli na prodeji hedvábí, po legendární **Hedvábné stezce** se dováželo už do antického Říma. Nakonec prozrazeno.

papír - dělal se z kaše - směsi bambusu, hedvábí a kůry stromů.

porcelán - vyrábí se vypálením za vysokých teplot z kaolínu. Tyto vynálezy vynalezeny už ve starověku! Ze středověku pak pochází kompas, střelný prach, papírové peníze, knihtisk (v Číně zaveden až v 11. stol.n.l.).